

Bölüm 6

EBUSSUÛD'UN İRŞÂDÜ'L-AKLİ'S-SELÎM ADLI TEFSİRİNDE MECÂZ

Mustafa ŞEN¹

GİRİŞ

Asıl adı Muhammed b. Muhammed olan Şeyhülislam Ebussuûd (ö. 982/1574) Osmanlı Devleti topraklarında yetişmiş, Kânûnî Sultan Süleyman ve II. Sultan Selim'in padişahlıkları zamanında 30 yıl şeyhülislamık yapmıştır. Verdiği fetvalarla İslam hukukuna büyük hizmetleri dokunan Ebussuûd Kânûnî'ye ithafen yazdığı ve adına “*İrşâdü'l-aklis'selîm ilâ mezâyâ'l-Kitâbi'l-kerîm*” dediği eseriyle de Tefsir ilmine büyük katkıları olmuştur. (Bk. Aydemir, 1968:1-47). Dirâyet tefsirinin en güzel örneklerinden biri olan bu tefsirde ağırlıklı olarak Kur'an'ın belâgatına ve dil inceliklerine yer verilmiştir. Zaten müellif eserinin mukaddimesinde Zemahşerî (ö. 538/1144) ve Beyzâvî'nin (ö. 685/1286) tefsirlerine son derece hayran kaldığını belirtmekte ve eserinin temelini bu iki tefsirin oluşturacağını bildirmektedir. Ayrıca başka tefsirlerden de istifade edeceğini söylemektedir. (Ebussuûd, 1990: I/4). Bununla birlikte Ebussuûd Osmanlı müfessiri olması, tefsirinde Belâgata ağırlık vermesi ve eserini daha çok mezkûr iki müfessire dayandırması gibi nedenlerden dolayı hak ettiği ilgiyi görememiştir. (Bk. Ekin, 2016: I/83-118). Bu çalışmada Ebussuûd'un tefsirindeki mecâz anlayışı ve kavramları ele alınacak ve konunun çok geniş olması hasebiyle mecâz-i lügavînin bir türü sayılan ve alakası benzetme olan istiâre dışındaki mecâzlara örnekler verilecektir.

Kur'an'daki belâgat unsurlarından birisi de mecâzdır. Günlük yaşantıda kullanılan dil ile bilim dilinin aynı olmadığı gibi din dili de sadece hakiki anlamların kullanıldığı bilimsel dilden farklıdır. İfadeler düz anlatım yerine daha etkili olması için mecâz istiâre, kinaye gibi ifadelerle süslenmiştir. (Bk. Yavuz, 2006: 91-104). Araplar'ın dilinde anlam genişliğine, sözün daha kısa ve daha etkili bir şekilde ifade edilmesine yarayan bu mecâz çokça yer almaktaydı. İndiği dönemdeki muhataplarının dilini kullanan ve onları etkilemeye çalışan Kur'an'ın bu üsluptan istifade etmesi pek tabiidir. Arap edebiyatında da yaygın olarak kullanılan bu me-

¹ Dr. Öğr. Üyesi. Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü Tefsir Ana Bilim Dalı, Aksaray, Türkiye, mustafasen@aksaray.edu.tr

KAYNAKÇA

1. Abbâs, F. (2016). et-Tefsir ve' -müfessirun fi'l- asri'l-hadis. Ürdün: Dâru'n-Nefâis
2. Aydemir, A. (trz.) Ebussuud Efendi ve tefsirdeki yeri. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
3. Akdeniz, N. Kur'an-ı kerim'de mecaz, MÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul:1987.
4. Birişik, A. (2003). Mecâzü'l-Kur'an, İstanbul: Diyanet İslam Ansiklopedisi, 28/ 223-225.
5. Bolelli, N. (1993). Belâgat. İstanbul: İFAV
6. Bostancı, A. Arap dilinde bir mecaz-ı mürsel türü olarak aynı kökten türeyen farklı kelimelerin birbirlerinin yerine kullanılması –Kur'an-ı kerim bağlamında bir inceleme- Usûl, 13 (1), 41 - 64.
7. Bulut, A. (2014). Belâgat. İstanbul: İFAV
8. Beyzâvi, N. (1418h). Envârü't-tenzil ve esrârü't-te'vîl. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyyi
9. Cürçânî, A. (1983). et-Ta'rifât. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye
10. Cürçânî, A. (1992). Delâilu'l-i'câz, Kahire: Dâru'l-Medenî
11. (trz). Kitabu esrâri'l-belağa. Kahire: Dâru'l-Medenî
12. Cârîm, A, Emin, M. (1984). el-Belâgatü'l-vâziha. İstanbul: Kahraman Yayınları
13. Câhız, Ö. (1424h). el-Hayevân. Beyrut: Dâru'l-Kutubü'l-İlmiyye
14. Durmuş, İ. (2003). Mecâz. İstanbul: Diyanet İslam Ansiklopedisi, 28/ 217-220.
15. Erdal, M. (2006). Kur'an meallerinde hakikat mecaz ikilemi, Bakara sûresi 54, Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 8 (2), 184-198.
16. Ekin, Y. (2016). İrşâdü'l-akli's-selim'in tefsir geleneğindeki konumu, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 16 (1), 83-118.
17. Ebû Ubeyde, M. (1381h). Mecâzü'l-Kur'an, Kahire: Mektebetü'l-Hancı
18. Ebussuûd, M. (1990). İrşâdü'l-akli's-selim ilâ mezâyâ'l-Kitâbi'l-kerim. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî
19. Ferâhîdî, H. (trz). Kitabu'l-ayn. Nşr. Dâru ve Mektebu'l-Hilâl
20. Ferrâ, Y. (trz). Meâni'l-Kur'an. Mısır: Dâru'l-Misriyye
21. Hâşimî, S. A. (trz). Cevâhiru'l-Belâga. Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye
22. İbn Âşûr, M. (1984). et-Tahrîr ve't-tenvir. Tunus: Dâru't-Tunisiyye
23. İbn Cinnî, O. (trz). el-Hasâis. Mısır: el-Heyetü'l-Misriyye
24. İbn Kuteybe, A. (trz). Te'vîlü müşkili'l-Kur'an. Beyrut: Dâru'l-Kutubü'l-İlmiyye
25. İbn Atiyye, A. (1422h). el-Muharreru'l-veciz fi tefsiri'l-Kitabi'l-aziz. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye
26. İbn Manzûr, M. (1414h). Lisânü'l-Arab. Beyrût: Dâru Sâdir
27. İbn Temcîd, M. (2001). Hâşitetü İbn Temcîd alâ tefsiri'l-Beyzâvi. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye
28. Koca, F. (2003). Mecâz. İstanbul: Diyanet İslam Ansiklopedisi, 28/ 220-221.
29. Konevi, A. (2001). Hâşitetü Konevi alâ tefsiri'l-Beyzâvi. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye
30. Kazvîni, M. (trz). el-İzâh fi ulûmi'l-belâga. Beyrut: Dâru'l-Celil
31. Nehhâs, A. (1421h). İrâbu'l-Kur'an. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye
32. Nesefî, A. (1988). Medârikü't-tenzil ve hakâiku't-te'vîl. Beyrut: Dâru'l-Kelimi't-Tayyib
33. Öztürk, M. (2015). Kur'an dili ve retorîği. Ankara: Ankara Okulu Yayınları
34. Râgîb, H. (1988). el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'an. Beyrut: Dâru'l-Kalem
35. Râzî, M. (1470h). Mefâtihu'l-gayb. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyyi
36. Sâbûnî, M.A. (1997). Safvetü't-tefâsîr. Kahire: Dâru's- Sâbûnî
37. Sekkâkî, Y. (1987). Miftâhu'l-ulûm. Lübnan: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye
38. Sibeveyhi, Ö. (1988). el-Kitâb. Kahire: Mektebetü'l-Hancı
39. Saydâvi, E. (2016). el-Mecâz fi'l-Kur'âni'l-kerim beyne'l-ısbât ve'n-nehî. Kudüs
40. Sağır, M. (1999). Mecâzü'l-Kur'an. Beyrut: Dâru'l-Müerrihu'l-Arabî
41. Suyûtî, C. (1974). el-İtkan fi ulûmi'l-Kur'an. Mısır: el-Heyetü'l-Misriyye

İlahiyat Araştırmaları II

42. Turhan, M. Kur'an'ın anlatımında sembolik unsurlar, Marife, 10(1), 107-128.
43. Teftezani, S. (1411h). Muhtasarul-me'ani. Kudüs: Dâru'l-Fikr
44. Yavuz, Ö. F. (2006). Kur'an'da sembolik dil. Ankara: Ankara Okulu Yayınları
45. Zerkeři, B. (1957). Burhân fi ulûmi'l-Kur'ân. Beyrut: Dâru'l-Marife
46. Zemařeri, M. (1407h). el-Keşşaf an Hakaiki Ğavamizi't-Tenzil ve Uyuni'l-Ekavil fi Vücuhi't-Tenzil. Beyrut: Daru'l-Kitabi'l-Arabî